



השמיים שבתוכנו



מפגש פסגה בין שני ענקי רוח: ויקטור פראנקל ואתי הילסום

מאת שגית שלמה¹ - מאי 2020

"אולי כל הדרקונים בחיינו הם נסיכות שרק מחכות לראות אותנו פועלים, פעם אחת כבר, עם יופי ואומץ. אולי כל דבר שמפחיד אותנו הוא, במהות העמוקה ביותר, משהו חסר אונים שרוצה את אהבתנו" – ריינר מריה רילקה² (מתוך "מכתבים אל משורר צעיר")*

מודה ומתוודה יצאתי מקריאת יומנה של אתי הילסום באפיסת כוחות, מותשת לחלוטין. לא במקרה הוא הגיע אלי רק עתה- בגילי הבוגר, עם ניסיון חיי, כשאני בשלה להכיל גודש רגשי שכזה. זהו מסמך אישי- אנושי יוצא דופן בעוצמותיו אותו כותבת, לא להאמין, אישה צעירה בת 27 בלבד! בשנות השיא של מלחמת העולם השנייה והשוואה.

נוכח ההצפה שעטפה אותי עם הקריאה ומנגד ההבנה העמוקה שיש ערך רב בספר לא רק כסיפור

כדי לעשות זאת בצורה מיטבית נראה לי אך טבעי להפגיש את הגברת הילסום עם האדון פרנקל למפגש פסגה חד פעמי תרתי משמע- הם שניהם נוסקים לגבהים אינסופיים שרק מתי מעט מצליחים להגיע אליהם בחייהם.

פרטיקולרי אלא כאמירה חברתית, פילוסופית, תרבותית וכפענוח המילה "אדם" על מורכבותו ויכולותיו הבלתי נדלות- החלטתי לגעת בו בזהירות רבה, כי כמו שהילסום כותבת, קשה מאד ללכוד את הדברים בכתב מבלי לפספס חלקים מהותיים מהם:

"דבר אחד אני יודעת בוודאות: לעולם לא אצליח להביע במילים כתובות את מה שהחיים אייתו לי באותיות חיות. קראתי הכל, כמו עיניי ובכל חושיי. לעולם לא אוכל לספר את הכל כמו שהוא. הידיעה הזאת היתה עלולה ליאש אותי, לולא למדתי להשלים עם העובדה שהכוחות העומדים לרשות האדם הם מוגבלים, ועליו להשתמש במה שיש לו" (הילסום, 2002)

כדי לעשות זאת בצורה מיטבית נראה לי אך טבעי להפגיש את הגברת הילסום עם האדון פרנקל למפגש פסגה חד פעמי תרתי משמע- הם שניהם נוסקים לגבהים אינסופיים שרק מתי מעט מצליחים להגיע אליהם בחייהם.

היא- אתי הילסום, ילידת 1914, בת למשפחה יהודית מתבוללת מאמסטרדם, אינטלקטואלית, למדה באוניברסיטה לשונות סלאביות ולאחר מכן פסיכולוגיה. נספתה עם משפחתה באושוויץ ב 1943 בהיותה בת 27 בלבד. ידועה בזכות היומנים מעוררי ההשראה שכתבה בשנים 1941-1943.

¹ שגית שלמה, חוקרת שירה ומשמעות, לוגותרפיסטית, מפתחת סדנאות ותכנים בתחום לוגותרפיה ומשמעות בחיים, ומחברת הספר "שירת המשמעות – לוגותרפיה בין תיאוריה ומציאות"

² הספר של המשורר רינה מריה רילקה "מכתבים אל משורר צעיר" מלווה את אתי הילסום לאורך ספרה "השמיים שבתוכי"

שמתומצתים במשפט מקסים של העורך :

"בשנים שבהן בוצע ברחבי אירופה "הפתרון הסופי" כתבה אתי הילסום היהודיה על פתרון אחר, פתרון נגד (י.ח. הארלנדט)

הוא - ויקטור פראנקל, נולד כעשור לפני בוינה (1905) למשפחה יהודית. פסיכיאטר, רופא, נוירולוג, פילוסוף, סופר, הוגה פסיכולוגיית הגבהים, תורת ה"לוגותרפיה"- ריפוי דרך משמעות ושיטת הניתוח האקזיסטנציאליסטי. חווה גם הוא את מאורעות השואה על בשרו -עבר בין ארבעה מחנות ריכוז כולל אשוויץ, איבד את כל משפחתו אך הצליח לשרוד ולהמשיך לפתח ולהפיץ את תורתו בעולם. הוא מת בשיבה טובה בגיל 92.

המפגש הפיקטיבי מתקיים היום, שנת 2020, על אדמת גרמניה, בבית קפה ברלינאי, שם לשניהם, כך נדמה לי, לא תהיה התנגדות לשבת הואיל וזיכרונותיהם, גם הקשים שבהם, אינם נושאים בחובם שואה, האשמה וקיתונות של בוז וביקורת כלפי איש.

את דבריה של אתי ברובם הבאתי בשם אומרים, מתוך היומן, כי ניסוחם ואופן הגשתם בעיניי מביע את המהות האמיתית של האדם שהיא, של האישה ושל רעיונותיה, מחזיק אותנטיות ועומק בלתי רגילים וחשתי שדיוק הדברים יעבור בצורה הטובה ביותר דרך ציטוט מילותיה שלה, כפי שבחרה להניח אותם על הנייר.

ויקטור : למה בעצם כתבת יומנים?

אתי : יש לי איזה דחף עמוק לכתוב ולהביע את עצמי. "הייתי סובלת מרוב יופי ולא ידעתי מה לעשות בו. ואז הייתי מרגישה צורך גדול לכתוב, בעיקר שירה, אלא שהמילים היו ממאנות לבוא. ואז הייתי מרגישה את עצמי אומללה. לאמיתו של דבר הייתי מתהוללת בנוף הזה עד לאפיסת כוחות. זה היה עולה לי

לפעמים אני מרגישה כאילו יש בי איזה בית מלאכה גדול, שעובדים בו קשה ודופקים ומכים ואלוהים יודע מה עוד. ולפעמים אני חשה שאני עשויה שחם, כל תוכי הוא

בכמויות גדולות ועצומות של אנרגיה. היום אני נוטה לראות בזה מין אוונות". "יש בי ניגון משלי, ולעיתים הוא כמה למילים משלו, אבל בגלל מעצורים, חוסר ביטחון, עצלות ואני לא יודעת מה עוד, הוא כלוא בתוכי ומרחף בתוכי כרוח רפאים. לפעמים הוא מוצץ את לשדי, לפעמים הוא ממלא אותי בנגינה רכה, עגומה. לפעמים אני רוצה לברוח עם כל מה שיש בי ולמצוא לי ולדברים שבי קורת גג בתוך כמה מילים. אבל אין עוד מילים שתרכינה לתת לי מחסה בצילן.. את הבית שאשתכן בו עלי לבנות במו ידי, אבן אחר אבן"

ויקטור : את מדברת על אחריות כבדה שאת חשה כלפי הכתיבה

אתי : "באיזשהו מקום בתוכי נדמה לי שאני חייבת לנסח דברים בשנינות ובדיוק ובמקוריות, ולא- אין להם משמעות"

ויקטור : אילו היית צריכה לדמות את דחף הכתיבה שאת מתארת. במה היית בוחרת?

אתי : "לפעמים אני מרגישה כאילו יש בי איזה בית מלאכה גדול, שעובדים בו קשה ודופקים ומכים ואלוהים יודע מה עוד. ולפעמים אני חשה שאני עשויה שחם, כל תוכי הוא סלע מוצק, שזרמי מים עזים מכים בו בלי הרף וחופרים בו חללים. סלע שחם שהולך ונעשה חלול ונחצבים בו קווים ושוורות ויתכן שיום אחד הצורות האלה יעמדו לפניי בתבניתן הסופית והמוגמרת ולא יהיה עלי אלא לרשום את מה שאני מוצאת בתוכי"

ואיך אתה רואה, ויקטור, את הכתיבה? עד כמה הצורך הזה בוער בך?

ויקטור : אני יכול לספר לך שזה מה שהחזיק אותי חי במחנות, התקווה לסיים את הספר שהתחלתי בו לפני המלחמה. בהעדר תנאים סבירים לכתוב אספתי על גבי פתקים קטנים מחשבות, הגיגים ורעיונות שחשוב היה לי להעביר הלאה ולהביא אולי בשורה חדשה לעולם. למילה הכתובה יש כח בלתי רגיל, גם תרפויטי לאדם עצמו, נתיב יצירתי אל עבר המשמעות וגם תרומה אדירה לעולם. באיזשהו אופן התיעוד הופך אותנו לנצחיים.

הייתי רוצה לכתוב אך ורק
מילים שהן חלק אורגני
מאיזו שתיקה גדולה, ולא
מילים שכל מטרתן להחריש
את השתיקה ולנפץ אותה

אתי : אני מסכימה עם ההבחנה שלך אודות חשיבות הכתיבה אך דווקא בשל כוחה של המילה, התקשיתי כל השנים לברור את המילים על מנת לדייק את עצמי ואת תחושותיי. תמיד חשבתי שמה שיש ביניהן לא פחות חשוב ומעביר את המסר האמיתי. "הייתי רוצה לכתוב אך ורק מילים שהן חלק אורגני מאיזו שתיקה גדולה, ולא מילים שכל מטרתן להחריש את השתיקה ולנפץ אותה. המילים צריכות להדגיש את השתיקה. כמו בציור היפני." "יהיה עליי למצוא את היחס הנכון שבין המילים לשתיקה. השתיקה שמתרחש בה יותר מאשר בכל המילים שהאדם מסוגל לקשור יחד. וכל מילה תהיה ציון דרך, או תלולית קטנה לצד דרכים המתמשכות עד אינסוף, במישורים שטוחים ורחבי ידיים."

ויקטור : אז מי את בעצם אתי הילסום? נאמר לי שממש כדאי לי לפגוש אותך..

אתי : הו פרופ' פרנקל או שתרשה לי לקרוא לך ויקטור? זאת אולי השאלה המורכבת ביותר שאפשר לשאול אותי.

אינני יודעת מי אני באמת, אינני מכירה את כל כולי, אבל אני לומדת אותי כל יום קצת. כל רגע אני מישהי קצת אחרת, אני דבר והיפוכו, "יש בי עצב ורוך וגם קצת תבונה, והם מחפשים להם מוצא. לפעמים עוברות במוחי כמה שיחות בעת אחת. תמונות וצורות. מצבי רוח. הבזקים לא צפויים של מה שעתידי להיות האמת שלי"

ויקטור : את יודעת שגם המשמעות משתנה מרגע לרגע? ובכל מקרה נשמע שאת עושה עבודת חקר פנימית מעמיקה מאד.

אתי : אני מאמינה שזאת החובה שלי, אני לא חוששת מבלבול וממבוכה, הם יביאו אותי בסופו של דבר לתחושת ביטחון אם אתן להם פשוט להיות. רק כך תהיינה האפשרויות פתוחות לפניי. אני מקשיבה לקולות פנימיים בתוכי שגורמים לי לעיתים לפעול בצורה נחרצת ואז אני גם יודעת ביתר בהירות מהי דרכי.

ויקטור : את מתכוונת לקול המצפון?

אתי : אני לא יודעת מה זה מצפון, לא בטוחה שאני אדם מצפוני לפי ההגדרות המקובלות בחברה.

ויקטור : המצפון הוא כלי ההקשבה הסובייקטיבי שלנו, הוא אינו תלוי ברחשים חיצוניים ובמוסכמות.

אתי : אם כך מניחה שהמצפון הוא זה שמוליך אותי על אף שתקופות רבות בחיי לא בטוחה שממש הקשבתי לו. הייתי פרועה וחסרת מעצורים. הכי חשוב זה להקשיב לקצב הפנימי ולנסות להיות לפיו, להקשיב למה שעולה מתוכי. הלוא הרבה ממה שאנחנו עושים הוא "חיקוי או חובה מדומה או תמונה מסולפת של מה שהאדם צריך להיות"

שנת 1941 היתה שנה עשירה ופוריה עבורי, שהייתי מכנה אותה בתמצות- "העמקת המודעות" ומשום כך גם ניצול הכוחות הטמונים בי. אני מוצאת את עצמי עכשיו לפעמים כורעת, סתם כך, אפילו בלילות חורף, על הרצפה הקרה ליד המיטה. למדתי להקשיב לעצמי. למדתי ללכת עם מה שצומח בתוכי, ולא עם הקולות שבאים מבחוץ. זאת רק ההתחלה אני יודעת, אך התחלה שיסודותיה מוצקים. יש אנשים ש"משתמשים בזולת כדי לשכנע את עצמם במשהו שהם בעצם לא מאמינים בו. הם הופכים את הזולת לכלי שיחריש את הקול שבתוכם. לו רק האזינו יותר לקולם שלהם, לו רק ניסו לתת מרחב מחיה לקול הזה, היה פחות תוהו ובוהו בעולם"

ויקטור: נשמע שהיום את שלוה למדיי ושלמה עם מי שאת

אתי: בחיי הקצרים חוויתי שנים של "לב חסר מנוחה והולם בפראות", לא היה לי שקט פנימי, לא הצלחתי להכיל את העומס הרגשי שאני חווה. בראשי היו "רגשות ומחשבות שמשחררים את הנפש ומרחיבים את הדעת, אבל הם מעורבים תמיד בפסולת"

ויקטור: "לב חסר מנוח" הוא סימן מובהק לאדם המחפש משמעות בחייו. חלק אינהרנטי מהמשמעות הוא המתח, "נואודינמיקה" בשפת הלוגותרפיה, שכוונתה מתח חיובי, רוחני. מעצם טיבו מגולמת בו אי נחת מסוימת, חוסר איזון, ומכאן ניתן ללמוד שהשאיפה למשמעות היא פרדוקסלית כי בצד הציפייה יש גם תמיד אכזבה או שאיפה ליותר. אנחנו תמיד חותרים להגשמת משמעות והתנועה לעברה חשובה כשלעצמה גם אם מה שקיוונו לו לא הושג. אולי במובן הזה טמונה המשמעות בדרך עצמה, במהמורות שבה ובניצחונות.

אתי: הבעיה אצלי היא שלעיתים **חוסר האיזון** הזה הביא אותי על סף תהום. ברגעים מסוימים חשתי זאת בעוצמה רבה "את כל הרוך שבי, את כל הרגשות העזים, את ים הרגשות או אגם הרגשות או אוקיינוס הרגשות, או איך שתבחר לקרוא לגלים האלה שגואים בתוכי.. ברגעי הפוריים והיצירתיים ביותר הרגשתי איך מתעוררים בי שדים ובו בזמן אורבים לי כוחות של הרס והרס עצמי." לכן במקרה שלי לעיתים יש צורך דווקא בריסון ועידון "לבל יתנפצו כוחותיי לאינסוף רסיסים". "המשימה העיקרית לפניי היא: למצוא את נקודת האיזון בין הצד האינטרוברטי לצד האקסטרורברטי שבי. שניהם חזקים באותה המידה"

בכל מקרה אני חושבת שלמדתי, לפחות באופן חלקי, לשלוט בעצמי. מצד שני לא נראה לי שאתה צריך לדאוג בקשר לזה. לעולם לא אגיע לאיזון מוחלט כי כל רגע בחיים שלי מלא עד גדותיו, כל רגע הוא מאבק וניצחון ונפילה וכן הלאה. "במבחן האישיות שעשיתי נאמר שאני אדם שדורש הכל מהחיים אבל גם מצליח לעכל הכל". האם כפסיכיאטר היית מאבחן אותי כאדם בריא?

ויקטור: את לא רק **בריאה** אלא פועלת במישור אחר של החיים, שלא רבים זוכים לו, הוא גבוה ומושך כלפי מעלה. גם אם את מונעת לעיתים מאגו ומתחושות של חוסר שביעות רצון נראה כי זאת לא המוטיבציה המרכזית בחיך, כי אם שאיפה למימוש ערכים נשגבים ותנועה מתמדת אל הרוח.

אתי: הייתי רוצה ש"תוכי יהיה למשטח גדול ורחב ידיים, שאין בו זכר לסבך השיחים הבוגדני, המסתיר את הנוף. כלומר: שיכנס בי משהו מן ה"אלוהים", אותו משהו שקיים בתשיעית של בטהובן.."

ויקטור: את מזכירה לי משל של חברתי הלוגותרפיסטית אליזבת לוקאס, שדימתה את **מימד הרוח**, **לקומפוזיציה**, **ליצירה מוזיקלית**, שרק היא מסוגלת לאחד פסנתר עם פסנתרן לטוטליות משמעותית ולאפשר לפסנתרן לתרגם רעיון לחוויה אקוסטית יפה, כמו שהרוח מביאה לפעילות גומלין משמעותית בין הגוף והנפש (לוקאס, 1998)

ויקטור : התיאור האקספלורטיבי שלך הזכיר לי מונח שאני עוסק בו רבות בעבודתי- **"היפר-רפלקציה"**, ובניגוד לתפיסה הפסיכואנליטית בעיני הוא עלול להוות גורם מעכב משמעות. מה דעתך?

אתי : החיטוט העצמי המתמיד שאין בו כיוון וטעם הגביר אצלי לא פעם את תחושת הריקנות שבחיים. חשתי אבודה, חסרת שקט ואפילו רדופה לא פעם בשל כך. אני חושבת יותר מידיי "הנפש שלי רצה אחרי האינטואיציה ומנסה להשיג אותה" אני פונה לעצמי בבקשה, לעיתים כמעט בתחינה: "הייתי רוצה לבקש ממך שלא תסתכלי כל כך הרבה בראי, פתיה שכמוך", כי אני מבינה שאני נסחפת בהתעסקות ברגשותיי ובמחשבותיי במקום פשוט להרפות. היום אני כבר יודע לשחרר מעט את המקום הזה אבל לא מוכנה לוותר עליו. הוא מרחיב את הגבולות של עצמי ומגביה אותי. האמת היא שקראתי את ספריך ולעיתים נדמה היה לי שאתה מדבר על החיים כאילו אתה לא חלק מהם, מצליח במעין יכולת פנומנלית להתבונן בהם מבחוץ, להתרחק.

ויקטור : זה נכון שגיליתי שכדי למצוא בהם משמעות על האדם ליצור מה שאני מכנה **"דה-רפלקציה"**. במקום נטייה כפייתית לתצפית עצמית והרהורי יתר העלולים להגביר חרדה והפרעות נפשיות, אני מציע סוג של הסחת דעת, יכולת אנושית להתרומם ולהתעלות מעל ומעבר לתנאים מגבילים ולנקוט עמדה כלפיהם, ולצורך כך על האדם להיות מסוגל לצאת מעצמו ולהתבונן בעצמו מבחוץ, ואולי אפילו לצחוק על עצמו כדי להשתחרר מהלופ, ממעגל הקסמים הבלתי פוסק שהוא מצוי בו. זאת הוא יכול לעשות ע"י כוח סיבובי, כלומר: לשכוח מעצמו ולתת את עצמו לזולת. הוא לומד כיצד "להתעלם" מהסימפטום ולתעל את יכולותיו לאפיקים חיוביים יותר, בעלי ערך יותר (אדם אחר או תפקיד). ההתרכזות במשימה במקום ברגשי פחד וחרדה הוא העניין החשוב או במילים אחרות ההסחה משנה את הגישה שגרמה קודם לחסימה.

אתי : יש בזה משהו.. "אני מביאה את עצמי לעימות עם כל מה שנקרה בדרכי. ולפעמים אני יוצאת בהרגשה שאני שותתת דם. כאילו אני מתעקשת להתנגש בכל דבר, וההתנגשויות האלה מותירות אותי פצועה וחבולה". מצד שני הפתרון שאני רואה במצבים כאלה אינו לשכוח מעצמך אלא לייצר קשב מסוג אחר, **לתת לדברים להתבהר בתוכי ולא להעלם בתוכם**, "להשתופף על הרצפה בפינה, ובתנוחה הזאת להקשיב למה שמתחולל בתוכי", לא להלחם בזה אלא להיות יותר פשוטה, "לקשור שוב קשר זה או אחר עם איזו פיסת נצח" כי "רק כשמניחים לדברים להיות כמות שהם באמת, נחשף ערכם האמיתי".

ויקטור : כלומר את מצליחה לחיות את הרגע? את ה"כאן ועכשיו"?

אתי : בעבר הייתי עסוקה מאד "בתוהו ובוהו של העתיד". מצד אחד ידעתי בוודאות שאני אהיה "מישהי", שאגיע לגדולות ופעמים אחרות פחדתי מהסוף הרע. הייתי חיה תמיד בהכנה למשהו אחר, למשהו "אמיתי". כעת אני מבינה שבעצם "סירבתי למלא את המשימות העומדות על הפרק, סירבתי לטפס מדרגה אחר מדרגה אל עבר אותו עתיד". כעת ה"ללכת לאיבוד" נעלם מחיי, מה שנותר הוא אולי הרצון להתמסר לאלוהים או לשירי". אני חיה ברגע הנוכחי במלוא מובן המילה "והחיים שווים שיחיו אותם, ולו ידעתי שאני עומדת למות מחר, הייתי אומרת: חבל מאד, אבל מה שהיה, היה טוב" "אני לא אעמיס את דאגות המחר על כתפי ההווה, אבל גם זה דורש תרגול וניסיון. כל יום קיים ועומד בפני עצמו."

ויקטור : כשדיברת על הרחבת הגבולות של עצמך וההגבהה אליה את חותרת הזכרת לי את התפיסה האנטי רדוקציוניסטית שאני מחזיק בה, המדברת על אי יכולת לפרק את האדם לגורמים, על כך שזה מפחית מערכו האמיתי ופוגם בייחודו האנושי, הסגולי, הנואטי (הרוחני). בעיניי **השלם גדול מסך חלקיו**, כפי

שמספרת לנו הגישה התבניתית (הגשטלט). מה דעתך על כך?

אתי: "אני מרגישה שאין נוסחה פסיכולוגית שיש בכוחה להגדיר את האדם בשלמותו, שרק האמן יכול לתאר את האדם עד לאחרון הפרטים הלא רציונליים שבו."

ויקטור: אני חושב שלא רק שהאדם בלתי ניתן לכימות ולחלוקה בזכות הממד הרוחני שלו אלא אף מתגבר על השונות שבתוכו בעזרתו. אני משתמש במושג שהגה הפילוסוף בן המאה ה-6 לפנה"ס הרקליטוס "אחדות הניגודים", שכוונתה שלמות ניגודית - התגבשות הפכים לשלמות אחת. הניגודים מגדירים זה את זה, חודרים ומשפיעים זה על זה, מוכלים הדדית זה בזה, ובכך הם מרכיבים את השלם, מהות חדשה, גבוהה יותר, המכילה אותם בתוכה.

אתי: היה בי המון רעש פנימי כי ניסיתי "לכבוש שטחים נרחבים מן הנחשולים הסוערים; להכניס סדר בתוהו ובוהו... למדתי שאדם צריך להשלים עם הסתירות שבתוכו, אי אפשר להתיך הכל ליחידה אחת או להדגיש דבר אחד על חשבון אחר... תוך כדי הליכה עלתה בי פתאום ההרגשה שאינני לבדי, אלא בשניים, הרגשתי כאילו יש בי שני אנשים והם מצטופפים יחד בתוכי.. הייתי קרובה מאד לעצמי ומלאה כולי חוס" בכל מקרה לא ניתן להגדיר את החיים בנוסחאות, כי יש בהם אינסוף גוונים וגווני גוונים ואי אפשר להגדיר אותם או לפשט אותם. "השלמות החיובית היחידה היא האוצרת בתוכה את כל הסתירות וכל הרגעים הלא רציונליים, ולא-אין זו שלמות אלא קיפאון וחוסר גמישות, שעושים עוול לחיים. והיום כאשר אני מבינה את התנועה הדו סטרית הזאת היטב "הנפילות כבר לא עמוקות כל כך. זה עצב שכבר טמונה בו התקומה. בעבר, כשהיה תוקף אותי העצב, הייתי סבורה שאשאר עצובה כל חיי. עכשיו אני יודעת שגם הרגעים האלה הם חלק מקצב החיים שלי ושהכל בסדר.

"אדם צריך להכיר את כל המחשבות ולחוות את כל הרגשות, כדי שיהיה מסוגל לתפוס את כל מה שנולד במוח העצום הזה ואת כל מה שמתרחש בלב הענק"

גם זה ביטוי של האמון, האמון העמוק, גם בעצמי. "אדם צריך להכיר את כל המחשבות ולחוות את כל הרגשות, כדי שיהיה מסוגל לתפוס את כל מה שנולד במוח העצום הזה ואת כל מה שמתרחש בלב הענק"

"החיים יפים וגם חוסר המשמעות שבהם הוא רב משמעות, אם רק יודעים להקנות לכל דבר את מקומו וחיים את החיים

כשלמות אחת, ואז הם מתגבשים בדרך זו או אחרת למשהו שלם ומלא. וברגע שאדם רוצה לבטל חלקים מהמכלול הזה ומחליט באופן שרירותי ועל דעת עצמו שאת זה הוא כן מקבל ואת ההוא לא, אז באמת הכל נראה חסר משמעות, משום שאין כאן שלמות והכל נעשה שרירותי.

ויקטור: את מדברת על עקרון ה"כוליות", על לראות את האדם בצורה קוהרנטית, כשלמות אחת, על חלקיו השונים והמגוונים. זה מוצא חן בעיניי. את חושבת שבגלגול אחר היינו יכולים להפוך לזוג?

אתי: (מחייכת) לא בטוחה שהיית עומד בקצב הרגשות והמחשבות שלי.. אבל מי יודע!?

ויקטור: אפרופו בני זוג.. את יודעת אתי, הלוגותרפיה, התיאוריה והשיטה שפיתחתי, היא תרפיה של **אהבה**, היא אהבה מדגם מיוחד, מה שאני קורא "אהבה נואטית", רוחנית, הרואה את הייחוד באהוב, את החד פעמיות שלו ואת הפוטנציאל הגלום בו שאפילו הוא לא תמיד מסוגל לראות. זוהי אהבה שגרעינה הממשי אינו פיסי או נפשי, אלו הן רק נגזרות שלה. האהבה האמיתית נמצאת במימד גבוה, בלתי תלוי שמושגים כמו תשוקה, יצרים ותאוה אינם ממהותה האמיתית. ואת, איך לומר, שמעתי, חשקנית ידועה..

אתי: (מצחקקת במבוכה קלה..) תלוי על איזו תקופה בחיי אתה מדבר.

היו ימים שהייתי חושנית מידי, תאוותנית, "כל מה שהיה יפה בעיניי, היה מעורר בי כמיהה פיזית, הייתי רוצה שיהיה שלי", מעין צורך בבעלות, בבעלות. כך היה עם ספיר הפסיכולוג שלי ואהוב ליבי. רציתי לאחוז בו והתעוררו בי רגשות שנאה וקנאה בנשותיו האחרות, חשתי שאין לי שליטה עליו."

ויקטור: זהו מרדף עקר אחר אושר, עונג, תחושת סיפוק, הגשמה ומימוש עצמי. ככל שתדפי אחרי כל אלה הם יחמקו ממך. טיבם מתבטא בערך המוסף של המשמעות שאדם מוצא בחייו, גם באהבה. ההתמזגות עם אדם אחר היא רק תוצר נלווה של אותה חוויה עילאית של קשר עם אדם אחר, של חיבור רוחני.

אתי: למדתי על בשרי את התסכול המר שיוצרים התלות והצורך בשליטה באדם אחר. ממקום מתאוה ופגיע המדבר שפה של מלחמה: אתגרים, מאבק, הכנעה, "שחרת קרב" הייתי והפקתי התרגשות והנאה מאותו קרב- "אזרתי את כל כוחות הנפש שבי בניסיון להשתחרר מאיזה כבל דימויני, השתוללתי והתקוממתי, ופתאום הרגשתי שאני שוב חופשי.. הענקתי לו את כל האהבה שבי, כל ההבנה וההתעניינות והעליזות שבי, אבל לא היו לי דרישות ממנו, לא רציתי ממנו כלום. קיבלתי אותו כמות שהוא ונהניתי ממנו"

אני אומרת לך את זה כעת בנחת יחסית בפרספקטיבה של זמן אבל לא היה לי פשוט לוותר על הליטוף האישי שלו, על ראייתו אותי כאישה, על הלהיות האחת והיחידה. הייתי המשימה שלו כמו שהוא היה המשימה שלי, אבל זה אמלל אותי. הבנתי שיש לרמוס את השאיפה לאבסולוטיות, ולדעת שזה לא מרושש אותך אלא דווקא מעשיר למרות המורכבות. "להניח בידי הזולת חופש מוחלט, גם חופש פנימי, ועם זאת לדעת שזה לא חייב להביא להתבטלות עצמית"

בשלב מסויים כבר לא רציתי את האהבה כמותרות, ככזאת שמתהוללים בה לשעה קלה ומתפעלים מהרגשות הנשגבים שהיא מעוררת, אלא אהבה הניתנת ליישום בחיי היום יום. הבנתי שהקשר הרוחני נותן לי הרבה יותר סיפוק מהקשר הגופני. "אני מצליחה להשתחרר ממנו עוד קצת, וכשאפגוש אותו שוב, אעמוד מולו כאדם שעשה עוד צעד אחד אל עבר החופש. וכך, במקביל לתהליך ההתקרבות וההסתגלות ההדדית, מתרחש גם תהליך של שחרור מהתלות ההדדית.."

ויקטור: האם הקשר הרוחני שאת מדברת עליו קשור באיזושהי צורה להתקרבותך לאל?

אתי: אני משוחחת עם אלוהים כל הזמן. אני מחפשת תשובות דרכו ומזור לכאביי, אני מסתייעת בכוחות שהוא מעניק לי. בעבר היה לי "קשה מאד לשמור על יחסים טובים עם אלוהים ועם שיפולי הבטן כאחד" הרגשתי ש"יש בתוכי בור עמוק. ובבור הזה נמצא אלוהים. לפעמים אני מצליחה להגיע אליו. אבל לעיתים קרובות יותר הבור מכוסה באבנים וחול ואלוהים קבור תחתם. ואז צריך לחפור ולהוציא אותו משם". ככל שנקף הזמן ומציאות חיי הפכה קשה מנשוא חשתי אותו חזק בתוכי והרביתי לפנות אליו: "אלוהים החזק בידי, אלך אחריך בצייטנות, בלי התנגדות כמעט, אקבל עליי את כל מה שיטילו עליי החיים ואשתדל להתמודד כמיטב יכולתי.."

"אלוהי, עזור לי להיות שלמה עם עצמי, לעשות באהבה אלפי מעשים של יום יום, כשכל צעד וכל מחווה נובעים מתחושה עמוקה ויסודית של נכונות ואהבה"

עברתי דרך קשה וארוכה עד שחזרתי ומצאתי את המחווה האינטימית כלפי אלוהים: לעמוד בערב ליד החלון ולומר: תודה לך, אלוהים. בתוכי שוררים שקט ושלווה."

"אני מוצאת מנוח בתוך עצמי, ול"עצמי" הזה, לחלק העמוק והעשיר ביותר שבי, אני קוראת "אלוהים". עכשיו הכל נראה פשוט ומובן מאליו.. אדם צריך את האומץ לומר שהוא מאמין. לבטא את שם אלוהים, להסכים לקבל את חידותיו.

הייתי כמהה אליו ככל שהחוף נהיה בלתי נסבל ומשוחחת עמו: "לבי ימריא אליך כציפור מכל מקום

שאהיה בו, והוא תמיד ימצא את דרכו אליך.. אתה הפכת לחלק מהשמיים הפרושים מעליי, ודי לי שאשא את מבטי אל השמים האלה, ואהיה אתך. וגם אם אשב בצינוק בבטן האדמה, השמים האלה יהיו פרושים בתוכי ולבי ימריא אליהם, ולכן הכל פשוט כל כך, הבנת, הכל פשוט ויפה נורא רוב משמעות. "אלוהים, תן לי שורת שיר אחת קטנה ביום, וגם אם לא יהיה לי נייר לכתוב אותה עליו, ולא תהיה לי מנורה לכתוב לאורה, אלחש אותה אל עבר שמיך הרחבים, בערב. אבל תן לי מדי פעם שורה אחת קטנה של שיר". לעיתים פשוט הייתי מודה לו על הקיים: "אלוהים טוב ויפה לחיות בעולמך, למרות כל מה שאנחנו, בני האדם, מעוללים זה לזה."

ויקטור: מעניין.. אני עברתי "גלגולים" בדיאלוג שלי עם האל. אחרי השואה הרגשתי שאין במה להאחז, שאין במי להאמין, שהכל חסר תקווה, אך אני מרגיש שככל שהבנתי את הרעיון שבכל דבר טמונה משמעות גם אם איננה נגישה לנו, ושלא יכול להיות שעברנו את הזוועות לחינם, כך התקרבותי לאל, וכך התחזקה אצלי האמונה שבכל אחד טמונה מה שאני מכנה "דתיות לא מודעת". ראיתי במסגרת תפקידי גם את האתאיסטים הגדולים ביותר משוועים לאל ברגעיהם האחרונים. דיברת על אהבה זוגית ואהבה לאל. מה עם **אהבה לזולת**? בעיניי זהו המקום האמיתי שבו נמצאת המשמעות, מחוצה לנו, בהתמסרות לאדם אחר.

אתי: אני לא רואה את אהבת הזולת ביציאה מעצמנו אלא דווקא בהתכנסות "וכשאני אומרת שאני מתכנסת בתוך עצמי, בעצם אלוהים הוא שמתכנס בי. החלק האמיתי והעמוק שבי, שמקשיב לחלק האמיתי והעמוק שבזולת. מאלוהים לאלוהים"

"יש בי אהבה עצומה לבני אדם, משום שבכל אדם אני מחפשת את אלוהים, אוהבת אותו ולעיתים קרובות גם מוצאת. יתר על כן לא די להכריז על קיומו של אלוהים ולנסות למצוא אותו בלבו של הזולת. עלי לפנות את הדרך בתוך הזולת המוליכה לאלוהים, ולשם כך עלי להכיר היטב את נפש האדם. "כל אדם הוא סיפור שמספרים לי החיים עצמם. ועיניי קוראות בהנאה ובלי הרף".

"עוד רבים האנשים שהם לי ככתב חרטומים, אבל לאט לאט אני לומדת לפענח אותם. אין דבר יפה מאשר לחבר את פרקי החיים מתוך קריאת האנשים" עד שמתגלית תמונה אחת גדולה וקריאה, המשובצת בין השדה לשמיים". "הייתי רוצה להיות רטייה על פצעים רבים"

בכל מקרה "מי שרוצה להשפיע על נפשם של אחרים, צריך להתחיל בנפשו שלו. אני מדברת כל היום על אלוהים, כאילו זה דבר של מה בכך, אבל זה מחייב אותי לחיות בהתאם."

"כשאני מתפללת לעולם איני מתפללת למען עצמי, אלא רק למען אחרים או שאני מנהלת שיחה מטרופת, או ילדותית, או רצינית עם מה שמצוי עמוק עמוק בתוכי, ולשם הנוחות אני קוראת לו אלוהים.. אפשר רק להתפלל שיהיה לאחר כוח לעמוד בקשיים, ובעצם התפילה הזאת אנחנו מעניקים לו גם משהו מכוחנו שלנו"

ויקטור: את יודעת, גם אני מאמין גדול באדם, ולכן התקשיתי לראות את **העם הגרמני במלחמה** כמקשה אחת. קיבלתי הר של קיתונות על כך שאינני מגנה אותו בתוקף ואפילו משכן בביתי מי שבעיני רבים היה בעברו נאצי. אני טוען שיש גרמנים טובים ויש שאינם כמו בכל עם. "שני גזעי בני אדם בלבד היו בעולם הזה - "גזע" האדם ההגון ו"גזע" האדם שאינו הגון. אתה מוצא שניים אלה בכל מקום ומקום... החיץ בין טוב לרע, החיץ החוצץ בין כל בני האדם, נוקב ויורד למעמקים ונראה אפילו בקרקעית התהום שנפערה על ידי מחנה הריכוז", "במחנות הריכוז - במעבדה חיה זו ובמגרש ניסויים זה - ראינו אחדים מחברינו מתנהגים כחזירים, בעוד אחרים מתנהגים כקדושים. אפשרויות אלה ואלה גנוזות באדם. איזו מהן יגשים, דבר זה תלוי בהכרעות ולא בתנאים" (פרנקל, 1970)

אתי: אני כל כך מסכימה איתך "די היה בגרמני הוגן אחד שלא נשפך את שנאתנו על עם שלם" שנאה מסרסת, פוגעת בנפשו של האדם. בניגוד למה שחשבת תחילה תפיסה זו אינה נובעת מהתנגשות בין אינסטינקט פרימיטיבי של יהודיה המנסה להציל עצמה מסכנת השמדה לבין רעיונות רציונליים

סוציאליסטיים של העדר הכללה והתייחסות לעם כאל גוש אחד, כי בסופו של דבר גם סוציאליזם "פותח דלת אחורית לשנאה לכל מה שאינו סוציאליסטי". מה שבאמת יש כאן הוא שאיפה לחיות בהרמוניה בתוך יסודות מנוגדים ולא להכניס את החיים לתבניות מוכנות מראש, למשל: אני חיה בבית אחד כיהודיה עם גרמניה נוצריה, סוציאל דמוקרט, בורגני. אינני מצטדקת, לא פעם במהלך המלחמה חוויתי תחושות של שנאה כלפי הגרמנים אבל התביישתי בעצמי וידעתי שזה לא בסדר.

צריך להבין שהרוע נמצא בתוכנו, בתוך כל אחד מאתנו. כמו גם הטוב. "לפי דעתי אין פתרון אחר, שום פתרון אחר, אלא להתרכז בעצמנו ולבער את הרקב מקרבנו. אני לא מאמינה שאפשר לתקן משהו בעולם בלי שנתקן קודם את עצמנו. וזה נראה לי הלך היחיד שאפשר ללמוד מהמלחמה הזאת". "יש משהו זול כל כך, ברצון הזה לנקום. אין ספק שזאת נקודת אור. אם מדובר על חיסול אז צריך לחסל את הרע שבאדם, ולא את האדם עצמו. מה שמפחיד הוא, ששיטות יכולות לצאת מכוח שליטתו של האדם ולשלוט בו בכוח שטני, במעצבי השיטה ובקורבנותיה כאחת. כמו שבניינים גבוהים, אשר בנו בני אדם במו ידיהם, עולים ומתנשאים מעלינו ועלולים להתמוטט עלינו ולקבור אותנו מתחתם.

"שלום אמיתי בעתיד יתכן רק כאשר כל אדם יגיע לשלום עם עצמו, ויעקור מתוכו את השנאה לזולת, ויהיה מוצאו מה שיהיה, ויהפוך אותה למשהו אחר, אולי במשך הזמן לאהבה אפילו.. אני משוכנעת שזה הפתרון היחיד.

כפי שתארת ברעיון "אחדות הניגודים": "הטוב נמצא תמיד בכל מקום. וגם הרע. שניהם מאזנים זה את זה, תמיד ובכל מקום. אני לא מרגישה בכלל שאני צריכה לעשות מאמץ כדי למצוא את הטוב, כי הכל תמיד טוב, לגמרי בלי סייגים. כל מצב, ויהיה נורא ככל שיהיה, הוא משהו אבסולוטי שכולל את הטוב והרע כאחד".

ויקטור: איך את יכולה להגיד ש"הכל תמיד טוב" למרות כל הסבל שעברנו במלחמה? מעניין אותי מאין את שואבת את נקודת המבט האופטימית הזאת?

אתי: "הסבל איננו מתחת לכבודו של האדם, כלומר: אפשר לסבול בכבוד או באי כבוד. כלומר: רוב האנשים בעולם המערבי אינם בקיאים במלאכת הסבל וממירים אותה באלפי פחדים. האדם בעולם המערבי אינו רואה ב"סבל" חלק מהחיים. משום כך הוא אינו מסוגל להפיק מן הסבל כוחות חיוביים" חיים שכאלה אינם חיים: פחד, כניעה, מרירות, שנאה, יאוש. הו אלוהים, כל זה מובן כל כך אבל מי שמאבד חיים כאלה אינו מאבד הרבה. עלינו להשלים עם המוות ולראות בו חלק מהחיים, גם כשמדובר במוות נורא שבנוראים, הלא כל יום שעובר עלינו הוא מסכת חיים שלמה..", בהיותי במחנה הריכוז בפולין יום יום חוויתי את שדות הקרב.. ומדי פעם עלה לנגד עיניי מראה של שדות קרב ירוקים כרעל, הייתי עם הרעבים, עם המעונים והגוססים, יום יום הייתי אתם ועם זאת נמצאתי ליד שיח היסמין ומול פיסת הרקיע הנשקפת מחלוני. בחיי האדם יש מקום לכל אלה, לאמונה באלוהים וגם למוות הנורא.. מה שמשנה הוא: איך האדם חווה את הסבל ואיך הוא מתיחס אליו ואם הוא מסוגל לראות בו חלק מהחיים". "טוב לדעת לפעמים גם רגעים של יאוש ואפלה. אין דבר אנושי מזה." אך מה שחשוב הוא, איך האדם נושא בסבל, שהוא חלק בלתי נפרד מהחיים, איך הוא עומד בו ומעכל אותו והאם הוא מצליח לצאת ממנו כשפינה אחת קטנה בנפשו נותרת שלמה ולא פגועה". תוך כדי נשיאה בסבל גדל כוחו של האדם.

ויקטור: המקום של הנשיאה בסבל, של התמודדות עם גורל בלתי נמנע הוא ההופך את האדם ליצור ייחודי בעל כוחות סגוליים בלתי נדלים, הוא המושך אותו מעלה מעלה אל עבר המשמעות, הוא הגורם לו להבין שיש עולם אחר מעבר לעולם האנושי שלעולם לא תהיה לו גישה ישירה אליו אך זה לא אמור לרפות את ידיו מלנסות, הוא הדרך שאני קורא לה הנתיב ההתייחסותי לפשר. שם מתגלה האדם בשיאו, במלוא עושרו ויופיו, בנשגבותו. היכולת לקבל על עצמו את הדין בגבורה כשלא נותר בידי עוד מה לעשות היא ההופכת את חייו לבעלי ערך כלשהו גם ברגעים שנלקח ממנו כמעט הכל- חוץ מהיכולת לנקוט עמדה.

אתי: לפני המלחמה הרגשתי שהגעתי עד הגבול שלי, שכבר ראיתי הכל, חווייתי הכל ושאינן טעם להמשיך לחיות. חשתי ש"הכל מוכר לי וידוע, לא אצליח להגיע רחוק יותר מן המקום שכבר הגעתי אליו. הגבולות סוגרים עליי ומעבר לגבול לא קיים אלא בית המשוגעים. או אולי המוות?" גדלתי בבית לא פשוט, תחושת תוהו ובוהו מתמדת עמדה לפתחו של אבי ואיימה גם עליי אבל אני ידעתי שעליי לנקוט עמדה, להתמודד עם הדברים בכוחות עצמי.

ויקטור: אני מכיר את התחושה הזאת, כשחזרתי שבור ומוכה מהמלחמה, ואיבדתי את כל משפחתי ורכושי כך הרגשתי. שאין לי בשביל מה לחיות, שאיבדתי כל טעם לחיים. שלא נותר לי דבר בעל ערך.

אתי: אירועי המלחמה והחוויות הקשות במחנות לימדה אותי ש"את ערכי אוכל להוכיח רק בהתנהגותי בתנאים המשתנים.. השאלה איננה: איך להמנע בכל מחיר מלהגיע למצב מסוים, אלא: איך אדם מתנהג וחי בכל מצב שהוא". אולי האדם אינו אדון לגורלו אבל הוא זה שקובע בעצמו את יחסו אליו.

ויקטור: אנחנו עסוקים בשאלת שאלות וחיפוש מתמיד אחר תשובות. אבל יש לנו תפקיד בעולם הזה, אנחנו הנשאלים והנתבעים למענה אקטיבי, לא סתם הגענו אליו וחובתנו למצוא אותו, את המקום הייחודי לנו, את התרומה האחת שהיא רק שלנו ובמובן הזה אנחנו לא ניתנים להחלפה.

אתי: היום אני יודעת ש"עליי לקבל הכל ולהיות מוכנה לכל ולדעת שמה שקיים בתוכי אינו יכול להלקח ממני "

"המקום של הנשיאה בסבל, של התמודדות עם גורל בלתי נמנע הוא ההופך את האדם ליצור ייחודי בעל כוחות סגוליים בלתי נדלים. הוא המושך אותו מעלה מעלה אל עבר המשמעות.."

ויקטור: את מתכוונת לחיי נצח?

אתי: "שום דבר אינו הולך לאיבוד. אנשים חוזרים וממשיכים לחיות בתוכנו, וכעבור שנים אנחנו חוזרים ומוצאים אותם.

ויקטור: אני חושב שאת מתכוונת לומר שחלופיות החיים אינה פוגמת בנצחיות המשמעות, היינו שמה שהגשמו בחיינו סופו להשמר למשמרת נצח, הוא לא יאבד לעולם אם זה בקשר עם אדם אחר ואם זה סביב מטרה חשובה כלשהי שהשגנו. זוהי טביעת האצבע האישית שלנו.

אתי: אולי זאת משמעות, אולי זאת אהבה ואולי זה אותו הדבר? "על קירות נפשי תלויים כל הדיקנאות והמחוות שאספתי, והם ילוו אותי בדרכי תמיד", "אני אמשך לחיות את החלק הזה במת אשר ממשך לחיות לנצח, ואקים לתחיה את החלק המת במי שחיים, וכך אלוהים, לא נדע אלא חיים, רק חיים"

ויקטור: נשמע שעברת תהליך רוחני משמעותי בחיך..

אתי: עברתי ועדיין עוברת "דרך ארוכה, בתוך מחילות חשוכות וצרות, עד שאצא פתאום אל האור". הייתי קוראת לזה תהליך חיפוש פנימי עמוק אחר אמת "אחרי ימים של מאמץ רוחני אינטנסיבי ועז, וניסיון להגיע לבהירות, וחבלי לידתם של משפטים ומחשבות שעדיין אינם רוצים להיוולד, ודרישת דרישות מוגזמות מעצמי, והתחושה שאין דבר שהוא חשוב ונחוץ יותר מאשר למצוא את עצמי וכו' וכו'- פתאום כל אלה נשרו ממני, חשתי שעל מוחי צונחת עייפות ברוכה, שקט שלאחר הסערה, ואני מתמלאת מעין אורך רוח, גם כלפי עצמי, כאילו איזו רעלה עוטפת אותי, ומבעדה החיים נראים מאופקים יותר ולעיתים קרובות

גם נעימים יותר. ותחושה של התמזגות עם החיים"

ויקטור: נשמע כמו תהליך של הארה.. ספרי לי איך הפכת מ"הנערה שלא יכלה לכרוע ברך" לנערה ש"למדה לכרוע ברך"?

אתי: על אף ש"תמיד ישאר בי משהו מהגשמיות, משהו מהאישה הקטנה" "אני מקיפה את עצמי בתפילה כמו בקיר מגן אפל, אני פורשת לתוכה כמו לתא נזירים, ואחר כך שבה ויוצאת החוצה כשאני חזקה יותר ומגובשת יותר. הפרישה לתוך תא התפילה הסגור הולכת ונעשית שכיחה, עניינית יותר. בעזרת כוח הריכוז אני בונה מסביבי קירות גבוהים, ושוב אני מוצאת את עצמי בתוכם, אוספת את כל חלקי הפזורים ומחברת אותם למכלול אחד. ואני בהחלט יכולה לתאר לעצמי שיבואו זמנים שבהם אכרע על ברכיי ימים שלמים, עד שאחוש סוף סוף את הקירות מתרוממים סביבי ומגינים עליי ושומרים שלא אתפרק ואלך לאיבוד וארד לטימיון"

עם הזמן הבנתי ש"עלינו להשתחרר מכל הרעיונות הקיימים, מכל המוסכמות, מכל סיסמה, מכל מושג מוכר ובטוח, להעז לעזוב הכל, לשכוח את כל הנורמות והוודאויות המקובלות, להסתכן ולעשות את הצעד הגדול לתוך הקוסמוס, ואז, אז החיים נעשים עשירים ושופעים, גם ברגעים של סבל תהומי." "לדעתי לפעילות הרוחנית הזאת, לעיסוק האינטנסיבי בחיי הרוח, יש ערך רק כשהם יכולים להעשות בכל מצב שהוא, בלי להתחשב בנסיבות"

ויקטור: המשמעות אינה תלויה בדבר. אין לנו חופש מ.. תנאים חיצוניים, נסיבות, גורל לא ידוע ולא צפוי אך יש לנו חופש ל.. לעשות כמיטב יכולתנו בתוך אותם תנאים, לבחור נכון..

אתי: "זה לא אומר שאני מלאה כל הזמן אמונה והתעלות. קורה שאני מגיעה לאפיסת כוחות מההליכה, מהעמידה בתור, אבל גם זה חלק מהחיים, ובשלב מסוים משהו צומח בתוכי ואני יודעת שלעולם לא אאבד אותו עוד"

ויקטור: כיצד הנושא הזה של נצחיות מסתדר עם המוות הגשמי בעינייך?

אתי: זה נשמע פרדוקסלי כמעט: בזה שאדם מגרש את המוות מחייו, הוא אינו מצליח לממש את החיים במלואם, ובכך שאדם נותן למוות מקום בחייו, הוא מעשיר אותם ומוסיף להם מימד" "נכון שכשעכביש טווה את קוריו, הוא טווה אותם לפניו ובא בעקבותיהם? כך גם בחיי, דרכי הייתה סלולה לפניי וכבר הגיעה לעולם אחר. כאילו כל מה שקרה כאן, ועוד יקרה, כבר הובא בחשבון ועוכל ונחוה ומשמש חומר בניין לחברה שתבוא אחרי החברה הזאת"

ויקטור: המוות הוא שעון מעורר לחיים..

אתי: "ובסיומו של כל יום אני מרגישה צורך לומר: למרות הכל החיים יפים." אני פונה כל יום לאלוהים ואומרת: "אני מביטה בעולמך בעיניים פקוחות ואינני בורחת מהמציאות ואיני מחפשת לי מקלט בחלומות נעימים- אני סבורה שגם לצד המציאות האכזרית ביותר יש מקום לחלומות- ואני ממשיכה להלל את הבריא- למרות הכל!"

"ברגעים של היסח הדעת והתבודדות אני מוצאת את עצמי נשענת על חזה החיים, וזרועותיהם הרכות והמגוננות עוטפות אותי, ואני שומעת את פעימות הלב שאיני מסוגלת לתארן אפילו: כה איטיות וכה קצובות וכה חרישיות, עמומות כמעט, אבל כה נאמנות, נצחיות, וגם טובות כל כך ורחומות. ככה זה, זאת תחושת החיים שלי ואין מלחמה או מעשה אכזריות, ויהיו חסרי טעם ככל שיהיו, אשר יוכלו לשנות אותה. החיים יפים כל כך. אי אפשר להסביר את התחושה הזאת. היא לא מעוגנת במציאות שאנחנו חיים בה. אבל הרי זאת אינה המציאות היחידה, יש עוד מציאויות מלבד המציאות שבעיתוננים ובשיחות הנלהבות והשטחיות של אנשים מבוהלים. הרי קיימת גם המציאות של הרקפת הקטנה הוורודה האדומה, ושל

האופק הרחב, המצוי מעבר למהומה ולמבוכה של זמננו.
אי שם בתוכי מצויים אור וכוח ואהבה. "אני מרגישה את עצמי חופשיה. השמיים שבתוכי גדולים ורחבי
דיים כמו השמים שמעליי. אני מאמינה באלוהים ואני מאמינה בבני אדם ואני מעיזה לומר את הדברים
האלה בלי בושה מזויפת"

ויקטור: אנחנו באנו הנה למפגש חד פעמי ושנינו חוזרים לעולם שכולו טוב.. אבל מה לדעתך יהא עם
העולם הזה?

אתי: "יום יבוא ונצטרך לבנות לנו עולם חדש, ועל כל פשע וכל זוועה עלינו לענות באהבה וטוב לב, שהם
תוצאה של מאבק פנימי. מותר לנו לסבול אבל לא להכנע לסבל.. "לכל דבר יש קצב פנימי משלו והאדם
צריך ללמוד להקשיב לקצב הזה, זה השיעור החשוב ביותר שאפשר ללמוד בחיים"

ויקטור: ואני אוסיף את השיעור החשוב שאני למדתי בחיי הארוכים.. הייה ער למתנת החיים שקיבלת,
שים את אזנך וליבך על כל רגע ורגע, חייה את חייך בפעם השניה כאילו זאת היתה הפעם הראשונה ואתה
עומד לעשות את אותן הטעויות שעשית אז, בחר נכון, חתור אל המשמעות.

**סוף פגישה. חיבוק נואטי. כיאה למלאכים כפי שהגיעו כך נעלמו.. כהרף עין.. אך השאירו חותם גדול
אצלנו והרבה הרבה פיסות שמיים..**

רשימת מקורות:

הילסום, א' (2002). השמיים שבתוכי: יומנה של אתי הילסום 1941-1943. הוצאת כתר

לוקאס, א' (1998). חיים משמעותיים - ספר לוגותרפי. הוצאת דביר

פרנקל, ו' (1970). האדם מחפש משמעות. ממחנות המוות אל האקזיסטנציאליזם. מבוא ללוגותרפיה.
הוצאת דביר

שלמה, ש' (2019). "שירת המשמעות – לוגותרפיה בין תיאוריה למציאות"

